

Venezuela’da Son Perde

Michael Roberts

Venezuela Devlet Başkanı Maduro ve eşinin ABD askeri güçleri tarafından kaçırılması, ardından Başkan Yardımcısı Rodríguez’in görevi devralması ve ABD’nin Venezuela’nın petrol ihracat gelirlerini kontrol etmesine ve ABD’li çok uluslu enerji şirketlerinin yatırım yapmasına izin vermesi – tüm bunlar 25 yılı aşkın süre önce başlayan Çavezci devrimin son perdesine gelindiğine işaret ediyor. Bu nedenle, Venezuela’nın bu noktaya nasıl geldiğini ele alan yeni bir kitabın yayımlanmış olması oldukça yerindedir.

Adı *Venezuela in Crisis* (<https://www.haymarketbooks.org/books/2621-venezuela-in-crisis>) “Venezüella Krizde” olan ve Haymarket Books tarafından yayımlanan bu kitap, “Venezuela’daki en önemli Marksist, sosyalist ve anti-kapitalist düşünürlerden bazılarını, farklı sol siyasal gelenek ve örgütleri temsil eden isimleri” bir araya getiriyor. İspanyolca yazan bu yazarların metinleri İngilizceye çevrilmiş, böylece Venezuela solunun tartışmalarını ve deneyimlerini İngilizcede okumak mümkün oluyor. Katkıda bulunanların bazıları Chávez kabinesinde görev yapmış ve bugün Maduro hükümetinin eleştirmenleri haline gelmiş isimler. “Bu seslerin İngilizce konuşan kitlelere ulaştırılması, okurların Venezuela solunun güncel tartışma ve perspektifleriyle doğrudan etkileşime girmesine olanak sağlayacaktır.”

Kitabın editörü, daha önce de Venezüella üzerine yazmış olan Anderson Bean, kendisi ABD’de North Carolina Agricultural and Technical State University’den. Giriş bölümü, kitaptaki bölümlerin özünü sunuyor. Bean, 2000’ler boyunca Venezuela’daki Çavezci-Bolivarcı devrimin Küresel Güney olarak bilinen bölgedeki diğer ülkeler için, hatta belki de 1960’ların Küba devriminden bile daha fazla ilham kaynağı olduğunu belirtiyor. On yıllar süren kapitalizm yanlısı ve ABD yanlısı çürümüş hükümetlerden sonra 1998 seçimlerinde Hugo Chávez’in seçilmesi, adeta temiz bir hava esintisiydi. Sonraki yıllarda Chávez’in başkanlığı “Venezüellalıların maddi refahını artırdı, daha fazla toplumsal eşitlik sağladı ve geleneksel olarak siyasal süreçten dışlanan kesimleri güçlendirdi.”

Bean’e göre Chávez döneminin üç temel bileşeni vardı:

Birincisi, geniş yurttaş katılımını ve kapsamlı insan hakları güvencelerini teşvik eden yeni anayasanın yazılması;

İkincisi, petrol kârlarının çeşitli sosyal programlar aracılığıyla yeniden dağıtılması. Bu programlar resmi yoksulluk oranını %37,6, “aşırı yoksulluğu” ise %57,8 azalttı. 2008’e gelindiğinde Venezüella Latin Amerika’daki en yüksek asgari ücrete sahipti ve eşitsizlik Amerika kıtasındaki en düşük seviyelerden birine gerilemişti. 2011’de Venezüella Batı Yarımküre’de eşitliğin en yüksek olduğu ikinci ülkeydi; yalnızca Kanada’da eşitsizlik daha düşüktü.

Üçüncüsü ve kitabın editörü Bean’e göre “en dönüştürücü” olan unsur ise, iktidar erkinin halk meclisleri ve işçi denetimi ile mahalle konseyleri gibi deneyimler aracılığıyla halk kesimlerine devredilmesi.

Ancak 2013'ten itibaren işler büyük ölçüde ters gitmeye başladı. 2013–2021 arasında Venezüella'nın GSYH'si %75 düştü, enflasyon 2018'de %130 bin ile dünyadaki en yüksek seviyeye çıktı. Yoksul olarak sınıflandırılan hane oranı 2014'te %48,4 iken 2022'de %81,5'e yükseldi. Aylık 2,23 ABD doları olan asgari ücret artık Latin Amerika'daki en düşük seviyedeydi. Günlük sadece 0,15 dolara denk gelen bu ücret, Dünya Bankası'nın o dönemki mutlak yoksulluk sınırı olan 1,25 doların sekiz kat altındaydı. Bu rakam, Chávez dönemindeki aylık 300 dolarlık asgari ücretle kıyaslandığında 60 kattan fazla gelir kaybı anlamına geliyordu.

Gerçek gelirlerdeki çöküş ve 2010'lu yıllarda yoksulluğun artışı bir göç krizine yol açtı. 2016'dan bu yana milyonlarca Venezüellalı yurtdışında çalışarak ailelerine para göndermek için ülkeyi terk etti. Bugün dünya genelindeki Venezüellalı mülteci ve göçmen sayısının yaklaşık 7,7 milyon olduğu, bunun da nüfusun %20'sine denk geldiği tahmin ediliyor. Venezüella, yerinden yurdundan edilmiş insanlar açısından, Latin Amerika'daki en yüksek sayıya ve dünya genelinde Suriye'den sonra ikinci en yüksek sayıya sahiptir.

İlham kaynağından kâbusa dönüşen bu çöküş nasıl açıklanıyor? Bean'e göre çöküşün iki nedeni var.

İlki, ABD yaptırımları ve ABD devletinin Venezüella'daki sağ muhalefetle işbirliği içinde ekonomi üzerinde rejim değişikliği yaratmak amacıyla yürüttüğü girişimlerdi. ABD emperyalizmi, Chávez'in petrol sektörünü yeniden kamulaştırmasını, ABD öncülüğündeki ticaret anlaşmaları dışında Latin Amerika ülkeleriyle ilişkiler kurma ve Çin gibi ülkelere yatırım arama çabalarını tehdit olarak gördü. Çavezci başkanlığın erken başarısı Washington için kabul edilemezdi.

2002'de ABD, Venezüella iş çevreleriyle birlikte Chávez'i devirmek için darbe girişiminde bulundu. Chávez 47 saatliğine görevden alındı, ancak kitlesel halk mobilizasyonu ile yeniden göreve döndü. 2002 sonu–2003 başında petrol üretimini durdurmaya yönelik bir lokavt desteklendi. 2014'te ABD, “la salida” (çıkış) sloganıyla Maduro'nun istifasını talep eden şiddetli sokak protestolarında sağ muhalefeti destekledi. Ocak 2019'da Juan Guaidó kendini anayasaya aykırı biçimde başkan ilan etti; bu girişim ve Nisan 2019'daki ikinci deneme de başarısız oldu.

Bu darbe girişimleri başarısız oldu, ancak peş peşe ekonomik yaptırımlar uygulamaya konuldu. Trump'ın yaptırımları kapsamında ABD kurumları ve vatandaşlarının Venezüella borçlarıyla işlem yapması yasaklandı. Tüm devlet varlıkları donduruldu. Ülkenin dış borcunu ya da ödeme takvimini yeniden yapılandırması engellendi. Petrol için tercihli ödeme programına katılan ülkeler tarafından gönderilen ödemeler bloke edildi. Milyarlarca dolarlık ticaret kredilerinin satışı yasaklandı. Yaptırımlar ayrıca Venezüella'yı en önemli petrol pazarı olan ABD'ye kapattı ve devletin gelir kaynakları açısından bağımlı olduğu ABD merkezli Citgo gibi yurtdışında tutulan varlıklara el konuldu. Bu önlemler yalnızca 2018 yılında petrol gelirlerinde 6 milyar dolarlık kayba yol açtı. Yaptırımlar ülkenin 17 milyar dolarlık varlığını dondurdu ve 2019'da yaklaşık 11 milyar dolarlık ihracat kaybına, yani günde 30 milyon dolara mal oldu.

Washington, DC merkezli Ekonomik ve Politika Araştırmaları Merkezi (Center for Economic and Policy Research), 2019 yılında ABD yaptırımlarının Venezüella üzerindeki etkilerini ayrıntılandıran bir rapor yayımladı. Buna göre, yalnızca 2017 ile 2018 arasında yaptırımlar tahminen 40.000 Venezüellalının ölümüne yol açtı ve çok daha fazlasını güvencesizliğe

sürükledi. Aralarında yıllardır antiretroviral ilaçlara erişemeyen 80.000 HIV pozitif Venezüellalı'nın da bulunduğu 300.000'den fazla kişi, ilaç ve sağlık hizmeti eksikliği nedeniyle risk altına girdi. Ayrıca 16.000 diyaliz hastası, diyabet ve hipertansiyonu bulunan 4 milyon kişi ve kanser hastası 16.000 kişi için gerekli kardiyovasküler ilaçlara ya da insüline erişim ciddi bir sorun haline geldi.

Ancak bu kitaptaki yazarlar, Venezüella'daki çöküşün yalnızca ABD emperyalizmine ve yaptırımlarına bağlanamayacağını özellikle vurgulamaktadır. Yaptırımların Venezüella'da yarattığı ağır zarara rağmen, diğer temel unsur giderek otoriterleşen Maduro hükümetinin ekonomik kötü yönetimi ve neoliberal programıydı. Ana akım kapitalist iktisatçılar Venezüella'daki çöküşün sosyalizmin sonucu olduğunu iddia ederken; soldaki birçok kişi Maduro rejiminin sosyalizmin bir örneği olarak savunulması gerektiğini öne sürdü. Her iki taraf da yanılıyor. Bean ve bu kitaptaki diğer yazarlar, Chavez'in (ve ondan sonra Maduro'nun) sosyalist bir ekonomi kurduğunu ya da Venezüella'nın "sosyalizme giden yolda" olduğunu kabul etmiyorlar.

Venezüella üzerine kendi yazılarımda da savunduğum gibi, (<https://thenextrecession.wordpress.com/2016/05/31/venezuela-near-the-end/>) Chavez'in Venezüellalıların çoğunun yaşam koşullarını iyileştirmedeki görece başarısı, 2000'li yıllardaki emtia fiyat patlamasına dayanıyordu. Petrol ve doğal gaz fiyatlarının yüksek olduğu dönemde, telif hakkı gelirleri ve vergilerdeki mütevazı bir artış bile devlet gelirlerinde büyük bir sıçrama yarattı. Bu ek gelir, Chávez'in sosyal harcamaları artırmasına, çeşitli dağıtım programları oluşturmaya ve nüfusun çoğunluğunun yaşam standartlarını yükseltmesine olanak sağladı.

Ancak Bean'in işaret ettiği gibi, Chavez bunu Venezüella'daki kapitalist sektöre dokunmadan başarabildi. "Toplumsal mülkiyet ilişkilerinde gerçek ve anlamlı bir dönüşüm olmadı, uluslararası işbölümünde bir dönüşüm yaşanmadı ve ulusötesi sermayenin ayrıcalıklarına meydan okunmadı." Chávez ve Maduro'nun başkanlıkları boyunca özel sermaye Venezüella'da hâkim olmaya devam etti. Üretim araçlarının ezici çoğunluğu özel alanın ve kapitalist sınıfın elinde kaldı. Nitekim Chavez döneminde, 1999 ile 2011 arasında özel sektörün ekonomik faaliyetlerdeki payı yüzde 65'ten yüzde 71'e yükseldi. Büyük gıda ithalat ve işleme operasyonları, ilaç sektörü ve otomotiv yan sanayi gibi kilit endüstriler dâhil olmak üzere mal ve hizmetlerin üretimi ve dağıtımının çoğu hâlâ özel sektör tarafından kontrol edilmektedir.

Devletin üretim araçlarına sahip olduğu durumlarda bile—örneğin devlet petrol ve doğal gaz şirketi PDVSA ile beton ve asfalt endüstrilerinde—bu sektörlerde kararları işçiler değil, devlet bürokrasisi almaktadır. Nitekim Chavez'in kendisi şöyle demişti: "Venezüella'nın sosyalist bir ülke olduğunu kim söyleyebilir? Hayır, bu kendimizi kandırmak olur. Hâlâ kapitalizm içinde yaşayan bir ülkedeyiz; sadece bir yol başlattık; dünya akıntısına karşı adımlar atıyoruz, sosyalist bir projeye doğru ilerliyoruz; ama bu orta ya da uzun vadeli bir meseledir." En önemlisi, daha önce de savunduğum gibi, ülkenin maden ve hidrokarbon ihracatına bağımlılığıyla bir kopuş yaşanmadı. Chávez ve Maduro döneminde petrol ihracatına bağımlılık daha da arttı ve ülke küresel finans ve petrol piyasalarına bağımlı, tek ürüne dayalı bir ekonomi haline geldi.

Venezüella sermayesiyle yapılan "uzlaşma", 2013'te emtia patlamasının sona ermesiyle bitti. 2015'e gelindiğinde emtia fiyatları on iki yılın en düşük seviyesine düşmüştü. Bu değişim aynı zamanda Chavez'in ölümü ve yerine Maduro'nun gelmesiyle çakıştı. Maduro bir

ikilemle karşı karşıya kaldı. Bean'in ifadesiyle: "Artık kemer sıkılan devlet gelirleri koşullarında krizin bedelini kim ödeyecekti? Chávez'i iktidara taşıyan ve destekleyen emekçiler ve sıradan çalışan insanlar mı? En önemlisi, yıllardır ertelenen sermaye ile bir çatışma yaşanacak mıydı?"

Cevap kısa sürede netleşti. Venezüellalı iktisatçı Luis Salas'ın bir bölümde belirttiği gibi: "Muhalefetin [sağcı] ekonomik programı ile [Maduro] Hükümeti'ninki arasında çok fark yok. ... Muhalefetten tek farkı, Hükümetin Ruslarla, Çinlilerle ya da Türklerle; muhalefetin ise Amerikalılar ve Avrupalılarla anlaşmak istemesidir. Bunlar kapitalist ittifaklardır, sadece ortakları farklıdır." Roberto López'in kitapta daha sonra savunduğu gibi, "2013'te Nicolás Maduro'nun başkan olarak göreve başlaması, neoliberal karşıtı programın neredeyse tamamen terk edilmesi ve yirminci yüzyılın son on yılında uygulanan aynı ekonomik politikalara geri dönüş anlamına geliyordu. Maduro selefinin radikal söylemini sürdürdü ve hükümetini gerçekten 'işçici' ve 'sosyalist' olarak sundu. Ancak iktidarda ekonomik rotada gerçek bir değişim uygulayarak, artan otoriterlik çerçevesinde neoliberal politikalara kapıyı açtı."

2016'da Maduro yönetimi Orinoco Madencilik Kuşağı'nı maden işletmeciliğine açtı. 2021'de ise vergiden ve düzenlemelerden muaf kapitalist işletmeler için Özel Ekonomik Bölgeler (SEZ) oluşturdu. 2018'de grev hakkı kaldırıldı. 2020'de çıkarılan sözde "Ablukaya Karşı Yasa" ile Maduro fiilen anayasayı askıya aldı ve ekonomiyi yönlendirme yetkisini yürütme organına verdi. Chavez döneminde benimsenen geçim ücreti politikasından vazgeçildi ve hükümete karşı söylemler için yirmi yıla kadar hapis cezası öngören bir "nefret söylemi" yasası çıkarıldı. Hükümet ayrıca petrol, demir, alüminyum, altın ve elmas dâhil olmak üzere sanayinin büyük kollarını özelleştirdi. "Bu özelleştirmelerin birçoğu, Chávez'in daha önce millileştirdiği sektörleri hedef aldı ve fiilen eski devlet varlıklarını yeniden kapitalist mülkiyete devreden tersine bir el koyma süreci gerçekleştirdi."

Belki de en kötüsü, kayırmacılıktır. Maduro döneminde Venezüella devleti, siyasi-askeri bir kastın sadakati güvence altına almak ve iktidarını sürdürmek için kaynakları, ayrıcalıkları ve mali faydaları dağıttığı bir "ganimet" alanına dönüştü. Maduro yönetimi, 2002'de Chávez'e karşı başarısız darbe girişiminde kilit rol oynamış büyük iş örgütü Fedecámaras dâhil olmak üzere iş çevreleriyle uzlaşma ve anlaşma arayışına girdi. İşçi sınıfı örgütlerinin sesleri ise görmezden gelindi.

Venezüella'daki sol yazarlara göre, Küresel Kuzey'in gelişmiş ülkelerindeki gözlemciler arasında, "kendi baskıcı ve işçi karşıtı uygulamalarını gizlemek için sosyalizm dilini kullanan bir rejime farkında olmadan meşruiyet kazandırma" eğilimi ortaya çıkmıştır. Venezüella krizinin gerçekleriyle yüzleşmeyen bu tutumlar, hem Maduro hükümetinin sonuçlarıyla hem de ABD'nin boğucu yaptırımlarıyla mücadele eden Venezüellalıların mücadelesini istemeden de olsa geri plana itmektedir. Venezüella'da başarısız olan sosyalizm değil; ülkedeki kapitalist sektörün sabotajını sona erdirmek ve ABD emperyalizmine karşı mücadelede işçi sınıfı örgütlerini birleştirmek için sosyalist politikaların uygulanamamasıdır.

Şimdi, Şubat 2026 itibarıyla, Rodriguez yönetimi ABD emperyalizmi karşısında boyun eğmiş durumdadır. Trump yönetimi akılcı ve temkinli davranmış; henüz Maduro'nun yerine sağcı, serbest piyasa yanlısı, (sözde) Nobel Barış Ödülü sahibi Maria Machado'yu getirmemiştir; zira bunun kargaşa hatta iç savaş yaratmasından çekinmektedir. Bunun yerine, ileride yapılacak seçimlere zemin hazırlamak ve tamamen ABD yanlısı bir rejimi işbaşına getirmek amacıyla Rodriguez'i taleplerini kabul etmeye adım adım zorlamaktadır. Geçen Çarşamba

Miraflores başkanlık sarayında Rodríguez ile birlikte görünen ABD Enerji Bakanı Chris Wright, “Venezüella halkını ve ekonomisini özgür bırakmak istiyoruz” dedi. Bu hafta Gold Glove Consulting tarafından yapılan bir ankete göre, yeni bir seçimde Machado yüzde 67 ile ezici bir zafer kazanacak; Rodríguez ise yüzde 25’te kalacaktır. Katılımcıların yüzde 72’si Maduro’nun yakalanmasının ardından Venezüella’nın “olumlu bir yönde ilerlediğini” düşündüğünü belirtmiştir.

Michael Roberts, 17 Şubat 2026